

Гасюк О. М., к. б. н., доцент, завідувач кафедри

Бесчасний С. П., к. б. н., доцент

Швець В. А., аспірант

кафедра біології людини та імунології

Херсонський державний університет (м. Херсон, Україна)

hasiukhelen@gmail.com

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ- БІОЛОГІВ ВИПУСКНОГО КУРСУ В КОНТЕКСТІ ОБРАНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Головною метою вищої педагогічної освіти України є виховання та формування особистості студента не як суб'єкта, а як об'єкта педагогічної діяльності. Значної уваги потребує формування та вдосконалення відповідних особистісних та професійних якостей у освітньому процесі під час підготовки майбутніх учителів біології. Такий підхід дозволить покращити конкурентоспроможність молодих фахівців на ринку праці та зробить ефективнішим процес шкільного навчання [3].

Так склалося, що серед основних вимог до вчителів загальноосвітньої школи завжди було досконало знати свій предмет і володіти методикою викладання, тобто вмінні передавати свої знання. На сьогодні список вимог до вчителя став значно більшим. Основна проблема сучасної педагогічної освіти – формування педагога-професіонала, який буде багатогранною особистістю: відзначатиметься компетентністю та мобільністю, самостійністю й ініціативністю, нестандартним мисленням і творчим підходом до роботи, індивідуальним методичним стилем і вмінням організувати навчальний процес з урахуванням потреб та особливостей кожного учня [1].

Зараз актуальність вивчення професійних якостей майбутнього вчителя, в контексті формування його особистості саме як вчителя біології, є дуже важливою. Новий час вимагає

нових рішень. Вимоги до вчителя стають дуже жорсткими, і майбутній фахівець повинен це усвідомлювати ще в університеті для того, щоб підготувати себе до майбутніх конкурентних умов на ринку праці.

Розвиток освітніх технологій стає причиною покращення та персоналізації професійної підготовки та самоідентифікації майбутніх фахівців-біологів. Науковці приділяють багато уваги проблемам, що пов'язані зі створенням умов, для ефективного засвоєння знань конкретних предметних галузей (в тому числі і біології). Вчителі і викладачі намагаються зробити стратегію навчання адаптивними, враховуючи не тільки психофізіологічні особливості студентів, а й зміни, які відбуваються в їх інтелектуальному розвитку [6].

Нами було досліджено специфічні психофізіологічні особливості студентів спеціальності Середня освіта (Біологія) та Середня освіта (Біологія та здоров'я людини).

Для організації дослідження ми обрали підхід, запропонований Л. І. Довгополою та Ю. П. Шапран [3]. Згідно їх пропозиції, ми сформували пакет тестових методик для діагностики психофізіологічних показників студентів-біологів випускного курсу. Обраний підхід до діагностики готовності майбутніх учителів біології до професійної діяльності базується на всебічній перевірці результатів підготовки в кількох сферах:

– аксіологічно-мотиваційній (вмотивованість до професійної діяльності майбутніх учителів біології та ціннісні орієнтації щодо їх професійного розвитку). До даного пакету було відібрано методику визначення провідного типу мотивації взаємодії з природними об'єктами «Альтернатива» С. Дерябо та В. Ясвіна [2] та методику вивчення мотивів освітньої діяльності студентів А. Реана та В. Якуніна [5];

– когнітивно-операційній (володіння майбутніми учителями біології компетентностями, що передбачені освітніми програмами, їх готовність до здійснення професійної діяльності);

– рефлексивно-креативній (особисті якості педагога, рівень розвитку рефлексивних і креативних здібностей майбутніх учителів біології). До цього пакету було відібрано діагностичну методiku О. Анісімова для визначення рівня рефлексії у студентів, та моторну пробу Шварцландера [4] для дослідження рівня домагань студентів.

У дослідженнях брали участь студенти першого та другого курсів магістратури зі спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія) та 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини).

При дослідженні, у студентів випускних курсів провідного типу мотивації взаємодії з природними об'єктами, з'ясовано, що 16,7 % студентів мали креативний рівень (або практичний тип мотивації). Це особистості, мотивовані на практичну діяльність по збереженню довкілля, яка виражається дбайливим ставленням до оточуючого середовища та націлена на проведення природоохоронних заходів із залученням учнів і громадськості; 45,8 % досліджуваних показали достатній рівень (естетичний тип мотивації). Для цих осіб природа є об'єктом прекрасного споглядання, естетичної насолоди, яка покращує психоемоційну сферу особистості та викликає бажання здобувати нові знання про довкілля; 37,5 % студентів, які прийняли участь у дослідженні показали елементарний рівень (прагматичний тип мотивації). Для цих осіб природа є об'єктом користі, джерелом знаходження матеріальних продуктів для покращення життя.

Також ми провели діагностику мотивів навчальної діяльності студентів. 36,9 % досліджуваних виявили у себе елементарний тип мотивації, який характеризується домінуванням у навчальній діяльності певних «зовнішніх негативних мотивів», а саме: уникнення критики, осуду, невдач, бажання уникнення неприємностей тощо. У 40,8 % досліджуваних діагностовано достатній тип мотивації:

превалюють певні «зовнішні позитивні мотиви» (стійке прагнення досягнути успіху, бажання матеріального стимулювання, постійна демонстрація власних досягнень тощо). У 22,6 % виявлено креативний тип мотивації з домінуванням «внутрішніх мотивів», а саме, орієнтація на саморозвиток, рефлексія, бажання самовдосконалення, прагнення до самоосвіти.

Такі показники свідчать про те, що досить велика кількість майбутніх вчителів біології не мають позитивної мотивації до навчання та вбачають у природі лише джерело задоволення матеріальних потреб. Але, з іншого боку, це є базисом для подальшого розвитку більш високих рівнів мотивації, які виявлено у інших студентів.

Ми виявили, що когнітивно-операційний компонент на високому (креативному) рівні розвинутий у 12,96 % студентів, достатній рівень мають 52,32 % досліджуваних, а у 34,72 % студентів він знаходиться на елементарному рівні.

З'ясовано, що розвиток рефлексивності, колективізму і самокритичності особистості у досліджуваних студентів складає переважно елементарний рівень. Викликає тривогу велика кількість студентів, які мають елементарний рівень колективізму. Це може свідчити про недостатню розвиненість здатності до міжособистісної взаємодії та знижене вміння контактувати із учнями, батьками та колегами-вчителями.

Дуже високий рівень домагань виявлено у 8,33 % студентів. У поведінці він супроводжується фрустрацією, вимогливістю до оточуючих, труднощами у реалізації власних життєвих планів. 29,3 % студентів мають високий рівень домагань, що проявляється у переконаності в правильності своїх дій, відповідальності, прагненні до успіху та наявністю стійких життєвих планів. Помірний рівень домагань мали 41,6 % осіб. Це характеризує їх як впевнених у собі, товариських, налаштованих на успіх, які розраховують на власні сили. Низький рівень домагань був у 28,8 % досліджуваних. В них

простежувалася установка на невдачу, нечіткі або нереальні плани на майбутнє, безпорадність.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про те, що більшість студентів має достатній рівень сформованості професійно-значущих якостей майбутнього вчителя біології. Варто відмітити певні недоліки, які можуть бути зумовлені тенденціями розвитку сучасного суспільства з його прагматизмом та певним егоцентризмом.

Проблема психічного розвитку людини, становлення людської особистості й дотепер є однією з найскладніших проблем педагогіки і суспільних наук. Саме у студентському віці закладаються якості майбутнього фахівця. Тому, незважаючи на величезний накопичений досвід, і зараз питання особистісного становлення студента в аспекті його професійної діяльності має постійно перебувати в центрі уваги вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицай Н. Професійний портрет сучасного вчителя біології / Н. Грицай // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – № 3. – С. 39–48.
2. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Методики диагностики и коррекции отношения к природе. В кн. Экологическая психология и педагогика. / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – М., 1995. – 147 с.
3. Довгопола Л. І. Діагностика готовності до професійної діяльності майбутніх учителів біології / Л. І. Довгопола, Ю. П. Шапран // WORLD SCIENCE. – Vol.7, June 2018. – № 6 (34). – Р. 27–32.
4. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / За ред. Т. І. Пашукової. – К. : Знання, 2006. – 203 с.
5. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб : Питер, 2002. – 432 с.
6. Ярошенко О. Г. Порівняльний аналіз стилів навчання студентів різних спеціальностей / О. Г. Ярошенко, Т. М. Деркач // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 1. – С. 43–47.